

O'QUVCHILARNI MUTOLAA MADANIYATIGA O'RGATISHDA XALQARO TADQIQOTLARNING AHAMIYATI (PIRLS tadqiqoti misolida)

Eshmonov Otabek Usanovich,
Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti dotsenti

Annotatsiya: Maqolada jamiyatimizda mutolaa masalasiga bo'lgan yondashuv va boshlang'ich sinf o'quvchilarida mutolaa madaniyatini shakllantirishda PIRLS tadqiqotining o'rni haqida fikr bildirilgan.

Tayanch so'zlar: PIRLS, xalqaro, tadqiqot, kitob, baholash, boshlang'ich ta'lim, sifat, mutolaa, topshiriq.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ КУЛЬТУРЕ ЧТЕНИЯ ЗНАЧИМОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ (в случае исследования PIRLS)

Эшманов Отабек Усанович

Доцент Университета экономики и педагогики

Аннотация: В статье представлен подход общества к чтению и роль исследований PIRLS в формировании культуры чтения у учащихся начальной школы.

Ключевые слова: PIRLS, международный, исследование, книга, оценивать, начальное образование, качество, чтения, задача.

INTERNATIONAL IN TEACHING STUDENTS READING CULTURE RESIGNIFICANCE OF THE STUDY (in the case of the PIRLS study)

Eshmonov Otabek Usanovich,

Associate Professor of the University of Economics and Pedagogy

Annotation: The article discusses the approach to reading in our society and the role of PIRLS research in shaping the culture of reading in primary school students.

Key words: PIRLS, international, study, book, to evaluate, elementary education, the quality, reading, the task.

Kitob – insonning yaqin do'sti, suhbatdoshi, sirdoshi. U kishining dunyoqarashi, so'z boyligini oshiradi. Amerikalik olim, yozuvchi Nil Geyman olib borgan tadqiqot natijasi shuni ko'rsatdiki, kitob mutolaa qilmaydigan bolalar kelajakda bezori bo'lib ulg'ayishi ehtimoli yuqori ekan. Shu bilan birga, kitob o'qish odamlarni empatiyaga – faqat o'z xohish-istaklari va manfaatlarini o'ylashdan voz kechib, umumiy maqsad yo'lida birlashishga undaydi.

Jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga yondoshuv turli davrlarda turlicha bo'lgan. Har bir davrning o'z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan. Binobarin, har qanday davlatning kuch-qudrati o'z fuqarolarining ongliligi bilan belgilanar ekan, bunda albatta kitobxonlik masalasiga alohida e'tibor berilgan. Bugungi kunda "Mutolaa madaniyati", "Kitobxonlik madaniyati", "O'qish madaniyati" kabi atamalar bilan qo'llanilib kelayotgan ijtimoiy hodisalar axborot olish madaniyatining tarkibiy qismlaridir.

"Mutolaa" so'zi arabcha "o'qish" degan ma'noga ega bo'lsa-da, bugungi kunda u kitob o'qishdan ko'ra kengroq tushunchani anglatmoqda.

O'qish – axborot olish madaniyati bo'lib, badiiy adabiyotni to'g'ri tushunish, undan estetik zavq olish, shuningdek, ilmiy adabiyotlar, barcha turdagi resurslar bilan ishlash, ma'lumot- bibliografiya va barcha turdagi axborot materiallaridan o'zini qiziqtirgan ma'lumotlarni qidirib topish, cheksiz axborot oqimlari orasidan kerakli, muhim bo'lgan

ma'lumotlarni o'z kasbiy malakalarini oshirishda foydalanish, axborot-kutubxona muassasidan to'g'ri foydalanish yo'llarini o'rganish ham axborot olish madaniyati tushunchasi doirasiga kiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mutolaa madaniyatini shakllantirishning bir qancha usullari, yo'llari mavjud bo'lib, 2021-yildan boshlab O'zbekiston yoshlari, boshlang'ich sinf o'quvchilari ilk bor qatnashayotgan PIRLS tadqiqotining o'rni beqiyosdir.

PIRLS – (inglizcha – *Progress in International Reading Literacy Study*) matni o'qish va tushunish darajasini aniqlovchi xalqaro tadqiqot bo'lib, maqsadi turli xil ta'lim tizimidan iborat bo'lgan davlatlardagi boshlang'ich sinf o'quvchilarining matni o'qish va qabul qilish bo'yicha tayyorgarligi hamda o'quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo'luvchi ta'lim tizimidagi o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat. Albatta, bunday tadqiqot xalq ta'limi sohasidagi mutaxassislar, olimlar, metodistlar, o'qituvchilar, ota-onalar va jamoat vakillari uchun katta ahamiyatga ega.

PIRLS dunyoning turli mamlakatlari boshlang'ich sinf o'quvchilarining matni tushunish darajasini taqqoslash, shuningdek, milliy ta'lim tizimlarining o'qish savodxonligi o'rtasidagi tafovutlarni aniqlaydi.

Tadqiqotning xalqaro lug'atiga ko'ra, "o'qish savodxonligi" - o'quvchining matn shaklida berilgan ma'lumotlarni tushuna olish va ularga reaksiya bera olish ko'nikmasi, o'qigan ma'lumotlaridan hayoti davomida to'g'ri foydalana olishi, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqatidir.

PIRLSda o'qish savodxonligining asosi matnlar bilan to'liq ishlash uchun zarur bo'lgan o'qish qobiliyatlarini shakllantirish hisoblanadi. Bu o'quvchi tomonidan kerakli ma'lumotlarni topish va tarqatish, matnning ma'lum qismi bo'yicha xulosalar chiqarish, asosiy belgilarning harakatlarini sharhlash, matn namunalari va matn tuzilishini dastlabki tahlil qilish bilan tasdiqlash kabilardir.

PIRLS tadqiqotida o'quvchilarga ikki turdagi matn taqdim etiladi, badiiy matn va axborotli matn. Shuning uchun o'quvchilar bilimi quyidagi ikki mezon asosida baholanadi:

1. Adabiy kitobxonlik malakasini egallash maqsadida o'qish.
2. Axborotni o'zlashtirish va foydalanish maqsadida o'qish.

Adabiy kitobxonlik malakasini egallash maqsadidagi o'qish uchun quyidagi mahorat tavsiflari belgilangan:

- matnning muayyan qismlarini ajratib ko'rsatish va ulardan oddiy xulosalarni ifodalashda foydalanish;
- voqealar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni ko'rsatish;
- matnning umumiy g'oyasini aniqlash;
- matn tarkibining elementlarini ochib berish;
- qahramonlar xatti-harakatiga izoh berish;
- asar qahramonlarining xatti-harakatlari va his –tuyg'ularini taqqoslash va qiyoslash;
- matnda qo'llangan til vositalarining xususiyatlari ustida birlamchi tahlil o'tkazish;
- matnning asosiy g'oyasini tushunish, yashiringan axborotlarni aniqlash va umumlashtirish;
- matndagi savollarga qahramonlarni asosiy tavsiflari, ularning intilishlari va his- tuyg'ularini izohlash orqali javob berish;
- matndan misollar keltirgan holda, javoblarni asoslash.

Axborotni o'zlashtirish va foydalanish maqsadidagi o'qish uchun quyidagi mahorat tavsiflari belgilangan:

- matnda keltirilgan dalillarni aniqlash va tasvirlash;

- kerakli axborotni o'zida mujassamlashtirgan gapni ajratish;
- xulosalarni izohlash uchun olingan axborotdan foydalanish;
- matnda yaqqol taqdim etilgan axborotga muvofiq xulosa chiqarish;
- matnning turli qismlarini tahlil qilish va kerakli axborotni ajratish;
- matnda yashirin berilgan axborotni aniqlash;
- matndagi alohida gaplar o'rtasidagi mazmuniy aloqalar asosida xulosalarni ifodalash;
- matn mazmunini izohlab berish;
- turli tipdagi matnlardan foydalanish va alohida tavsiflarni belgilash;
- matnning turli qismlaridagi murakkab ma'lumotlarni anglash va asoslash;
- matndagi ma'lumotlarni tushunish uchun aniq va noaniq elementlarni baholash va ahamiyatini tushuntirish;
- matnlar, xaritalar, illustratsiyalar, diagrammalar va rasmlar kiritilgan materiallar asosida turli matnlardagi ma'lumotlarni umumlashtirish.

PIRLS tadqiqotida belgilangan mahorat tavsiflaridan ko'rinib turibdiki, o'quvchilar matnni nafaqat tushunishadi, balki matnda berilgan ma'lumotlarni tushuna olish va ularga o'zining shaxsiy munosabatini bildira olish ko'nikmasi, olgan ma'lumotlaridan hayoti davomida to'g'ri foydalana olishi, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati ham shakllanib, rivojlanib boradi.

Mutolaa – bu insonning o'z ustida ishlashi, faoliyatini ma'lum yo'nalishga burib yuborishi, ongida ma'lum tuyg'ularni, e'tiqod va dunyoqarashni hosil qilish, uni o'ylashga, hayotda qanday yashashga o'rgatish, fikr yuritish, yozuvchining insonparvarlik, axloqiy, estetik, badiiy, fuqarolik nuqtayi nazarini bilib olish, uning ma'naviy o'gitlarini ilg'ab olish va bular asosida o'z hayot yo'li dasturini belgilash, yozuvchi bilan munozaraga kirishish, har bir o'qigan kitobidan yangilik topish, ma'naviy dunyosini boyitishdan iborat ekan, bu borada PIRLS matnlari va uning matnlari uchun tuzilgan topshiriqlari, belgilangan mahorat tavsiflari o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda yaqindan yordam beradi.

Haqiqatan ham kitobxonlik insonni barkamollikka yo'llasa, kitob o'qimaslik johillikka, ma'rifatsizlikka olib kelib, natijada bolada ma'naviy qashshoqlik yuzaga keladi. Maktabda, bolalar bog'chasida, oilada muhim vazifa, bu kitobxonlikni inson hayotida zaruriyatga aylantirishdan iboratdir. Agar kitobxonlik zaruriyatga aylanmasa, oilada ham, maktabda ham unga mehr-muhabbat, e'tibor kuchaytirilmasa farzandni kitobga bo'lgan munosabatini o'zgartirish mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabr kuni qabul qilgan "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarori.

2. Баранова В.Ю., Ковалева Г.С., Кузнецова М.И., Цукерман Г.А., Нурминская Н.В. ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ «Изучение качества чтения и понимания текста» -Москва, 2007, 3-4 ст.

Mirqosimova M. O'quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari. –Toshkent. "Fan" . 2006.

3. Вахрановна М. R. (2022). International System Assessment of Reading Literacy of Primary School Pupils Pirls. International Journal of Culture and Modernity, 14, 35-38.

4, Bakhranovna R. M. (2021). Formation of orthography competences of primary school students through programming pedagogical tools. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(7), 63-68.

